

Respons

Jemen: Tradisjonell konfliktløsning

Problemstilling/spørsmål:

- Konflikt og domstoler
- Rettsoppfatning
- Prosedyrer
- Drapssaker
- Svake grupper
- Skriftlig materiale

Konflikt og domstoler

Det jemenittiske stammesamfunnet har en gammel og velutviklet tradisjon for konfliktløsning ved hjelp av ikke-voldelige metoder. Tradisjonell konfliktløsning er basert på forhandlinger ut fra begreper som ære, skam, tilgivelse og kompensasjon i form av penger eller annen naturalia. Selve forhandlingsprosessen følger regler som har vært praktisert i århundrer og er allment akseptert, særlig i stammeområdene hvor flertallet av befolkning i Jemen bor.

En av de viktigste årsakene til de mange konfliktene i det jemenittiske samfunnet er forholdet mellom statsmakten og stammesamfunnet, og forholdet mellom stammer og stammeføderasjoner. Årsakene er ofte knyttet til fordeling av ressurser som vann og jord, men kan også skyldes blodfeider, krav om offentlige midler til infrastruktur og arbeidsplasser eller forhold av privat, sekterisk eller religiøs karakter.¹ Svært mange konflikter i Jemen blir forsøkt løst ved hjelp av tradisjonelle metoder i stammedomstoler. Stammedomstoler (eller stammeråd) er Jemens uformelle men mest anvendte rettsystem, og anses å ha langt større legitimitet i befolkningen enn det formelle rettssystemet. Disse tradisjonelle domstolene løser både sivile saker og i praksis også mange straffesaker. Staten godtar avgjørelsene fra stammedomstolene.

¹ Se Landinfo (2010, 2. desember). *Vann- og eiendomskonflikter*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/1486/1/1486_1.pdf [lastet ned 4. april 2011]

Korrupsjon er svært utbredt i Jemen, også i det formelle rettssystemet. I rapporten om menneskerettigheter i Jemen for 2009 viser amerikanske myndigheter til at rettssystemet mangler uavhengighet og at korrupsjon og inngripen fra den utøvende makt svekker domstolene. Sosiale bånd og bestikkelser påvirker rettsavgjørelser. Mange dommere har lav kompetanse, og noen er nært knyttet til regjeringspartiet. Et annet problem er myndighetens motvilje mot å håndheve rettsavgjørelser, noe som ytterligere undergraver det formelle rettssystemets integritet (U.S. Department of State 2010).

Rettsoppfatning

Jemenittisk rettsoppfatning er preget av sedvanerett (stammelov) og islamsk lov. Ofte er tradisjonell sharia og sedvanerett sammenfallende når det gjelder straffutmåling, men ikke alltid. Lokale tradisjoner og arv fra før-islamsk tid kan være avgjørende for hvilke prosedyrer som velges lokalt og hvilket utfall en konflikt eller forbrytelse kan få.

Generelt sett fokuserer ikke tradisjonell konfliktløsning primært på individets rettigheter, men legger størst vekt på kollektivets beste. Jemen er et stammesamfunn, og kollektivets interesser og velferd kan veie tyngre enn enkeltmenneskes personlige behov for rettferdighet. Ifølge Al-Zwaini (2007, side 3) skjer tradisjonell konfliktløsning ved hjelp av mekling eller voldgift. Det viktigste er å gjenopprette den sosiale balansen mellom partene. Straff blir ikke pålagt individet, men kollektivet. Straffen, som skal være av materiell art, kompenserer tap og urett, men fungerer også som kollektiv unnskyldning for krenkelsen som er påført et individ og en stammes ære. Begge aspekter – kollektivets ansvar og gjenopprettelse av sosial balanse – gjennomføres ved at stammen i felleskap betaler penger eller varer som husdyr eller våpen som kompensasjon.

Prosedyrer

I 2010 hadde Landinfo møte med sheik Abdullah bin Ali al-Shuhifi, stammedommer både i hovedstaden Sana'a og i provinsen Marib (møte i Sana'a 2010).

Sheik Abdullah opplyste at sedvaneretten har lover og regler for alt og kan løse alle konflikter i det jemenittiske samfunnet. En stammedommer har derfor et stort ansvar, og tillitsvervet forplikter ham til å løse enhver konflikt som blir forelagt ham på best mulig måte. En stammedommer må være en godt voksen mann med stor personlig integritet og autoritet, og med den nødvendige kunnskap og visdom.

På spørsmål om hvilke prosedyrer som normalt blir fulgt når en konflikt eller forbrytelse bringes inn for en stammedomstol, svarte sheik Abdullah at en stammedommer enten blir bedt av partene om å megle, eller tar selv initiativet ved å oppsøke partene og tilby mekling. Dersom partene blir enige, skriver de under på en avtale om at de ønsker vedkommende som dommer i konflikten.

Sheik Abdullah understreket at stammedommere vanligvis ikke har et fengsel å sette folk i. Samtidig er det også en dommers plikt å legge press på uvillige parter for å få dem med på forhandlinger. I slike tilfeller vil dommeren noen ganger slakte et dyr foran boligen til partene og pålegge dem å levere inn sine våpen og forhandle under hans overhøyhet. Før forhandlingene starter tar gjerne dommeren beslag i verdifulle gjenstander fra begge parter som garanti for at de vil oppfylle sine forpliktelser mens prosessen pågår og når dommen

faller. Jo større og viktigere konflikten er, desto mer vil dommeren kreve av materielle verdier som garanti.

Mange parter utpeker en person til å tale sin sak i stammedomstolen. Denne personen må ha full kjennskap til sedvaneretten. Det er også vanlig å utpeke en betydningsfull person i stammesamfunnet som garantist for at dommen vil bli akseptert av partene. Hvis en av partene likevel motsetter seg dommerens avgjørelse, vil denne personen bruke sin innflytelse til å legge press på den uvillige parten inntil dommen blir respektert.

Når alle formalia er på plass vil partene avgi forklaring. Dommeren vil deretter høre vitner og vurdere bevisene. Deretter avsies dom.

Al-Zwaini (2007, side 5) viser i sin rapport til at konflikter kan bli brakt inn for ulike stammeautoriteter, avhengig av sakens art og alvor. Rapporten viser til tre typer stammedommere: *Aqil* (klanleder), som tar seg av familiekonflikter og konflikter knyttet til eiendom som innebærer små materielle verdier. En *sheik* håndterer alvorlige saker som drap, grensetvister, overfall og ran, og fungerer også som dommer i ankesaker avgjort av klanleder. En *maragha* er stammens høyeste juridiske autoritet og ekspert på sedvaneretten.

På spørsmål fra Landinfo bekreftet sheik Abdullah at det finnes et hierarki av stammedommere. Det finnes en klar struktur når det gjelder ansvar og kompetanse ved tradisjonell konfliktløsning. En klanleder er ansvarlig for mindre konflikter i hverdagen. Hvis vedkommende ikke er kompetent til å løse en konflikt, kan partene be om bistand fra en sheik. En sheik er ansvarlig for saker av mer alvorlig karakter, og hans avgjørelser er juridisk bindende for stammen. Virkelig kompliserte saker mellom stammer krever en maragha som er ekspert på kompliserte stammekonflikter. Man kan bruke maragha fra andre stammer enn sin egen for råd og støtte.

Det er mulig å anke avgjørelser i stammedomstolen. En anke går til en annen stammedommer, som enten bekrefter dommen eller gir ny dom. Deretter går saken tilbake til den første dommeren som sørger for at dommen blir gjennomført i praksis.

Drapssaker

Stammekulturen krever ofte blodhevn når liv går tapt. Ifølge sheik Abdullah skiller sedvaneretten mellom forskjellige typer drap, for eksempel selvforsvar, æresdrap og forsettelig drap i forbindelse med stammekonflikter. Han opplyste videre at sedvaneretten tilbyr løsninger for alle former for drap.

Vanligvis, når drap skjer og saken bringes inn for en stammedomstol, gir familien til gjerningspersonen fire geværer til offerets familie. Deretter gjelder fredsplikt i forhandlings- og forsoningsperioden som vanligvis varer fra 10 måneder til ett år. I denne perioden snakker ikke familiene direkte med hverandre. Dommeren forsøker å finne en løsning som i stammesamfunnet betyr ett av to; enten godtar offerets familie blodpenger eller den bestemmer seg for å drepe drapsmannen som gjengjeldelse. Å velge hevn etter drap er legitimt og en rettighet for offerets familie, både etter sedvaneretten og tradisjonell sharia.

I stammesamfunnet finnes det også en annen måte å løse drapssaker på, ifølge sheik Abdullah. Hvis en mann beskyldes for drap, men han sverger sin uskyld og det ikke finnes vitner, kan han møte for stammedomstolen med 44 væpnede menn fra sin stamme. Alle må

sverge ved Allah at den anklagede ikke er drapsmann. Hvis dette skjer anses vedkommende renvasket for anklagene om drap.

På spørsmål om hva som skjer hvis en drapsmann rømmer i forsoningsperioden, opplyste sheik Abdullah at drapsofferets familie har rett til å drepe en drapsmann på flukt. Hvis drapsmannen rømmer kan hans familie tilby offerets familie kompensasjon i form av penger, husdyr eller andre materielle goder. Eller de kan utstøte drapsmannen fra familien og stammen, eventuelt gjøre begge deler. Det legges stor vekt på å ivareta partenes ære og sosiale omdømme. Hvis forbrytelsen er så alvorlig at det ikke er mulig å beholde omdømme, vil familien måtte ta offentlig avstand fra drapsmannen som dermed blir erklært ”død”. Men det finnes også en annen mulighet; offerets familie kan velge å drepe en av drapsmannens familiemedlemmer og således starte en blodhevnskonflikt.²

I stammekulturen er fellesskapets beste et overordnet mål. Derfor finnes det, ifølge sheik Abdullah, strenge regler for fredsplikt i forsoningsperioden og sanksjoner mot den som bryter plikten. Fredsplikt og sanksjoner gjelder også for offerets familie. Brudd på fredsplikten anses som en sosial skam og de ansvarlige må betale 11 ganger et fast blodpengebeløp som kompensasjon.³

Sheik Abdullah avkrefte at stammeledere sender drapsmenn opp i fjellene eller til utlandet for å unngå et rettsoppgjør, noe som etter hans oppfatning aldri skjedde. En stammedommer som hindret en families krav om rettferdighet i en drapssak vil bli møtt med sterke represalier i stammesamfunnet, han vil tape omdømme og få alle mot seg. På spørsmål om hva han selv ville gjort hvis en drapsmann søkte tilflukt hos ham, svarte sheik Abdullah at han ville forsøkt å megle og løse konflikten etter beste evne. Men hvis en løsning med blodpenger ikke var mulig, ville offerets families rett til hevning ligge fast.

Svake grupper

På spørsmål om ulikt styrkeforhold mellom to parter kan bli utslagsgivende for en avgjørelse, svarte sheik Abdullah at han alltid hører begge parter og prøver etter beste evne å avsi en rettferdig dom selv om den ene parten er merkbart sterkere enn den andre. Dersom en stammeleder skulle misbruke sin makt på vegne av den sterkere parten, hevdet sheik Abdullah at andre stammeledere ville intervensjon og ikke tillate slik praksis. Verken ledere eller vanlige mennesker i stammesamfunnet ønsker at sedvaneretten skal miste sin legitimitet. Men han kunne ikke utelukke at maktmisbruk skjer i og med at korrupsjon finnes i alle samfunn og kulturer.

Det er mulig for kvinner å oppsøke en stammedomstol, ifølge sheik Abdullah. Verken sedvaneretten eller islamsk lov er i seg selv til hinder for at en kvinne kan gå alene til dommeren uten støtte fra familien, og også uten familiens vitende. Men i praksis er det likevel veldig sjelden at en jemenittisk kvinne oppsøker en stammedomstol på egenhånd.

² Se Landinfo (2009, 23. juli). *Blodhevn*. Oslo: Landinfo. Tilgjengelig fra http://www.landinfo.no/asset/1001/1/1001_1.pdf [lastet ned 5. april 2011]

³ Sheik Abdullah opplyste at kompensasjon for å drepe en kvinne eller en gjest også er 11 ganger et fast blodpengebeløp. Hvordan drap skjer, under hvilke omstendigheter og hvem som utfører det er med på å bestemme størrelsen på det faste beløpet.

Skriftlig materiale

Ifølge Al-Zwaini (2007, side 5) bygger sedvaneretten både på muntlig tradisjon og på skriftlig presedens og inngåtte avtaler.

Sheik Abdullah opplyste at alle hans rettsavgjørelser ble bekreftet ved skriftlige avtaler påført partenes underskrift. Han og partene beholdt hver sin original av avtalen. Men skriftlighet er ikke et krav i stammedomstolen, og avtaler kan gjøres muntlig med vitner tilstede.

På spørsmål om sedvaneretten er nedtegnet skriftlig, svarte sheik Abdullah at slike kilder finnes, men de er få og mangelfulle. Sedvaneretten er en del av stammesamfunnets kollektive bevissthet og tradisjon. Kunnskapen går i arv, en stammedommer vil overføre den videre muntlig og gjennom praksis til en sønn, en nevø eller en annen egnet person.

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) skal som faglig uavhengig enhet innhente og analysere informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet, Utlendingsnemnda og Justis- og politidepartementet til enhver tid har behov for kunnskap om for å kunne løse sine oppgaver. Landinfos rapporter og temanotater er basert på opplysninger fra både offentlige og ikke offentlige kilder. Opplysningene er innsamlet og behandlet i henhold til kildekritiske standarder. Kilder som av ulike grunner ikke ønsker å bli offentliggjort, er ikke nevnt ved navn.

En respons er et svar på konkrete spørsmål og problemstillinger som saksbehandlere i utlendingsforvaltningen har stilt Landinfo. Responser er ikke ment å være utfyllende redegjørelser for et tema eller et spørsmål, men skal gi svar på de konkrete spørsmålene som er stilt, og ellers inneholde det som til enhver tid trengs av bakgrunnsinformasjon.

Opplysningene som blir lagt fram i responsene, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos responser er heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som responsene omhandler.

Referanser

Skriftlige kilder

- U.S. Department of State (2010, 11. mars). *2009 Human Rights Report: Yemen*. Washington, DC: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2009/nea/136083.htm> [lastet ned 6. april 2011]
- Al-Zwaini, L. (2006, 10.-14. september). *State and Non-State Justice in Yemen*. Washington, DC: United States Institute of Peace. Tilgjengelig fra http://www.usip.org/files/file/zwaini_paper.pdf [lastet ned 6. april 2011]

Muntlig kilde

- Sheik Abdullah bin Ali al-Shuhifi. Stammeleder fra provinsen Marib. Møte i Sana'a 31. januar 2010.

© Landinfo 2011

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Respons Jemen: Tradisjonell konfliktløsning